

Nr 59

Utlåtande i anledning av motioner om en översyn av reglerna för kommuns skyldighet att ersätta strömfallsägare för förlorad fallhöjd vid ytvattentäkt.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 512 i första kammaren av herr *Augustsson* och herr *Jansson, Paul*, och nr 1046 i andra kammaren av herr *Franzén* i Motala m. fl.

I motionerna, som är likalydande, hemställes

»att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att tilläggsdirektiv till vattenlagsutredningen utfärdas, så att gällande bestämmelser enligt vattenlagens § 9:4 skyndsamt överses med beaktande av vad i motionen anförts».

Gällande bestämmelser

Enligt 1 kap. 1 § *vattenlagen den 28 juni 1918* (VL) gäller beträffande ytvatten att envar äger rätt att med de i VL stadgade eller eljest lagligen gällande inskränkningar, råda över det vatten som finns på hans grund. Befogenheten att »råda över» vattnet inbegriper också rätt att bortleda det för förbrukning. På sådant bortledande är emellertid bestämmelserna i 2 kap. om byggande i vatten tillämpliga (2 kap. 1 § andra stycket). Detta innebär bl. a. att, om bortledandet kan medföra skada eller intrång på annans egendom, åtgärden i allmänhet inte är tillåtlig med mindre netto nyttan därav uppgår till dubbla värdet av skadan och intrånget på egendom som tillhör annan, i fråga om skada och intrång på åker och äng det tredubbla (2 kap. 3 § första stycket). Det må framhållas att den siffermässiga jämförelse mellan nytta och skada, som föreskrivs i 2 kap. 3 § första stycket, ofta är svår att anställa beträffande vattenförsörjningsföretag, vilka i regel främst avser inte att ge ekonomisk vinst utan att tillgodose sanitära och allmänna intressen.

Med stöd av 2 kap. 3 § *vattenlagen* äger alltså den som avser att bortleda vatten göra intrång på motstående intressen. Huvudregeln är emellertid att vattenbortledning liksom annat byggande i vatten, om möjligt skall utföras så att skada för motstående intressen ej uppstår (2 kap. 2 §). Den skada som ändock uppkommer skall i första hand förebyggas genom lämpliga åtgärder, därest sådana åtgärder kan genomföras för rimliga kostnader. Eventuellt kvarstående skada skall ersättas, och reglerna här-

om är sammanförda i 9 kap. I sammanhanget må erinras om att därest konkurrens om ett vattenområde uppstått mellan olika oförenliga företag skall företräde ges åt det företag som från allmän och enskild synpunkt kan antas bli till största gagn, och om möjligt skall en jämkning äga rum mellan de stridiga intressena så att vart och ett kan tillgodoses utan väsentligt förfång för annat (2 kap. 38 §).

Ofta måste expropriation enligt 1 § *lagen den 12 maj 1917 om expropriation* anlitas när det gäller att ordna vattenförsörjning genom större anläggning. Kungl. Maj:ts medgivande till expropriation för en Orts förseende med vatten är vanligtvis av det innehållet att vatten intill en viss myckenhet utan hinder av enskild rätt får för ändamålet bortledas från det ifrågavarande vattenområdet. Den rätt som exproprianten kan göra gällande på grund av ett sådant beslut, torde böra uppfattas såsom en servitutsrätt, riktad mot alla de fastigheter, som kan beröras av åtgärder, betraktade som ett kollektiv. Har Kungl. Maj:t meddelat ett dylikt expropriationsbeslut rörande bortledande av vatten gäller enligt 2 kap. 40 § VL att bestämmelserna i 2 kap. VL om byggande i vatten skall äga tillämpning på företaget, dock att bestämmelserna i 2 kap. 3 § första stycket inte skall utgöra hinder för vattenbortledandet. Regelmässigt skall alltså exproprianten, innan företaget igångsätts, inhämta vattendomstolens besked med närmare föreskrifter om sättet för dess utförande (jfr 2 kap. 2 §), om de ersättningar som skall utgå enligt 9 kap. m. m. I praxis brukar Kungl. Maj:t i enlighet härmed bestämma viss tid inom vilken ansökan rörande företaget skall inges till vattendomstolen.

I det följande redovisas de paragrafer i 9 kap. om ersättning enligt vattenlagen, vilka aktualiseras av förevarande motioner. I 9 kap. 1 § första stycket stadgas att där jämlikt VL rätt medgives någon att tillösa sig samfällt strömfall med eller utan utmål eller eljest lösa eller taga i anspråk annan tillhörigt område eller att *tillgodogöra sig vattenmängd eller vattenkraft, som tillhör annan*, eller att vidtaga åtgärd, varigenom eljest annans egendom lider skada eller intrång, varde, såvitt ej i 1, 2, 5, 6 eller 8 kap. annorledes stadgas, honom ålagt att i enlighet med vad som sägs i 9 kap. gälda ersättning för egendom, som avstås, eller för förlust, skada eller intrång, som förorsakas. Med stöd av detta stadgande kan alltså den som erhåller rätt att bortleda vatten i viss mängd förpliktas gottgöra ägare av kraftverk för förlusten av vattenmängden. Av betydelse i sammanhanget är också 9 kap. 4 §, vari stadgas att om ägare av strömfall tillskyndas förlust av en del av vattenmängden eller fallhöjden, är han, om begagnandet av återstoden därigenom försvåras eller fördyras, berättigad till ersättning för sådan skada. Om återstoden för ägaren blir onyttig eller om synnerligt men uppkommer vid begagnandet därav, skall, om ägaren fordrar det, ersättning lämnas för återstodens hela värde. En del av ett strömfalls vattenmängd eller fallhöjd kan tas i anspråk på olika sätt. Ett

sätt är att, såsom påtalas i förevarande motioner, en del av strömfallets vattenmängd bortleds för användning såsom konsumtionsvatten.

Motionerna

I motionerna pekas på att ytvatten i allt större utsträckning tas i anspråk för samhällenas vattenförsörjning. Av vattenproduktionen vid de drygt 1 300 vattenverk, som nu är i drift, baseras inte mindre än 72 % på ytvatten. Motionärerna framhåller att kommunerna i samband med att de tillgodogör sig ytvatten i sjöar och vattendrag i vissa fall tvingas att ge ekonomiskt vederlag för sitt uttag till de kraftintressen som utnyttjar samma vattenområden. I samband med att tillstånd gavs för städerna Skövde, Falköping och Skara att använda Vättern såsom ytvattentäkt, förenades sålunda tillståndet med villkor att till Motala kraftverk utge ersättning för varje kubikmeter vatten som pumpades från Vättern västerut i stället för att rinna österut genom Motala Ström och kraftverket. Motionärerna anför vidare att Motala stad under år 1969 i samband med ansökan till vattendomsstolen om tillstånd till utbyggnad av vattenverket nödgats träffa civilrättsligt avtal med Motala kraftverk om ersättning för det vatten staden genom vattentäkten i Vättern leder förbi kraftverket till avloppsreningsverket i sjön Boren. Samma förhållande sägs vara för handen för Linköping stad som får erlägga ersättning för sitt vattenuttag i Motala Ström. Likartade förhållanden återfinns, anför motionärerna, för ett stort antal kommuner i landet, vilka får betala icke oväsentliga ersättningsbelopp till såväl staten som enskilda strömägare och kraftproducenter för ett uppskattat minskat kraftuttag.

Motionärerna framhåller att någon ändring av bl. a. bestämmelserna i 9 kap. 1 och 4 §§ VL inte synes ha aktualiserats sedan de tillkom år 1918. De erinrar emellertid om att i slutet av 1968 tillkallats sakkunniga för en allmän översyn av vattenlagen (se nedan). Utredningen kommer att bl. a. beröra ersättningsfrågorna. Emellertid har, anför motionärerna, ifrågavarande lagrum inte särskilt uppmärksammats i utredningsdirektiven. Dessa sägs i mycket stor omfattning beröra ersättningsfrågor i samband med vattenbyggnader, kraftverk, torrläggingsförelag, sandsugning, muddringsarbeten etc. Däremot synes ersättningsfrågan från kommunerna till strömägare för förlorad vattenmängd på grund av kommunernas behov av ytvatten för sin vattenförbrukning helt ha kommit i skymundan.

Motionärerna framhåller att vattenlagens rättsregler enligt utredningsdirektiven i flera fall synes vara grundade på en numera föråldrad rättsuppfattning. Med hänsyn till det stora behov som skall tillgodoses genom vattenförsörjningsanläggningarna, anser de att vattentäktsbehovet bör ges en i princip mera prioriterad ställning än vad som gäller enligt nuvarande rättsregler. Vattenlagens bestämmelser säges i vissa stycken framstå som otidsenliga och vara i behov av revision.

Då det ej entydigt framgår av utredningsdirektiven att frågan om kommunernas ersättningskyldigheter till ägare av strömfall skall behandlas torde det enligt motionärerna vara befogat med tilläggsdirektiv. Frågan är av stor vikt för kommunerna, såväl principiellt som ekonomiskt, och bör i nämnda delar beaktas av vattenlagsutredningen, framhåller motionärerna avslutningsvis.

Vattenlagsutredningen

Den enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 november 1968 tillsatta vattenlagsutredningen har enligt sina direktiv (se 1969 års riksdagsberättelse s. 76 f) att genomföra en allmän översyn av såväl det nuvarande provningssystemet som det materiella innehållet i vattenlagen.

Utredningen har i enlighet med direktiven inhämtat yttranden från ett antal myndigheter och organisationer i syfte att kartlägga vilka brister i lagstiftningen som visat sig föreligga i praktiken och vilka önskemål som kan finnas beträffande lagstiftningens framtida innehåll. Av en inom utredningen upprättad sammanställning över inkomna enkätsvar framgår att den gynnade ställning som kraftförsörjningsintresset enligt nuvarande lagstiftning intar i förhållande till motstående intressen kritiserar i några yttranden. Sålunda har uttalats att kraftintresset är alltför prioriterat i jämförelse med vattenförsörjningsintresset. Man hänvisar bl. a. — i likhet med motionärerna — till att rätten till vattenbortledning ur Vättern för Skövde m. fl. städers vattenförsörjning förenats med ersättningskyldighet gentemot Motala kraftverk.

Utskottet

Enligt 9 kap. 1 § första stycket vattenlagen åligger det den som medges rätt att tillgodogöra sig vattenmängd, som tillhör annan, att ersätta förlust som förorsakas härigenom. Den som erhåller rätt att bortleda vatten i viss mängd för användning såsom konsumtionsvatten kan således förpliktas gottgöra ägare av kraftverk för förlusten av vattenmängden. Enligt 9 kap. 4 § vattenlagen är vidare ägare av strömfall, som tillskyndas förlust av en del av vattenmängden, berättigad till ersättning för skada som uppkommer genom att begagnandet av återstoden försvåras eller fördras. Blir återstoden onyttig eller om synnerligt men uppkommer vid begagnandet därav kan ägaren erhålla ersättning för återstodens hela värde.

I motionerna framhålls att ytvatten i allt större utsträckning tas i anspråk för samhällenas vattenförsörjning. Motionärerna pekar på att det förekommit ett stort antal fall där kommuner fått betala inte oväsentliga ersättningsbelopp till såväl staten som enskilda strömfallsägare och kraftproducenter för ett minskat kraftuttag till följd av vattenbortledning för konsumtionsändamål. Med hänsyn till det stora behovet av vatten för

vattenförsörjningsändamål bör enligt motionärerna vattenförsörjningsintresset ges en mera prioriterad ställning än vad nuvarande rättsregler medger. De hemställer därför att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder att vattenlagsutredningen ges i uppdrag att överse ifrågavarande bestämmelser i vattenlagen så att nämnda önskemål tillgodoses.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har vattenlagsutredningen i enlighet med sina direktiv inhämtat yttranden från ett antal myndigheter och organisationer i syfte att kartlägga vilka brister i lagstiftningen som visat sig föreligga i praktiken och vilka önskemål som kan finnas beträffande lagstiftningens framtida innehåll. Utredningens uppmärksamhet har härvid riktats på ifrågavarande konflikt mellan kraftintresset och vattenförsörjningsintresset. Frågan får således anses vara omfattad av den pågående utredningen, varför någon riksdagens åtgärd i ärendet inte torde vara påkallad.

Utskottet hemställer

att motionerna I: 512 och II: 1046 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 21 oktober 1970

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK GREBÄCK

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från f ö r s t a kammaren: herrar Svante Kristiansson (s), Åkesson (fp), Ebbe Ohlsson (m), Erik Jansson (s), Berglund (s) och Nils Nilsson (cp);
från a n d r a kammaren: herrar Grebäck (cp), Ekström (s), Sundelin (s)*, Tobé (fp), Hedin (m), fröken Anderson (s) och herr Hammarberg (s).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.